УДК 378.147

ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ФІНАНСОВОГО ПРАВА В МАГІСТРАТУРІ ЮРИДИЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Анфіса Шмельова
юрист
Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського,
м. Кременчук, Україна
ORCID ID 0000-0002-2903-6707
anfisashmelova@ukr.net
Марина Кірюхіна
викладач
Кременчуцький льотний коледж Національного авіаційного університету,
м. Кременчук, Україна
ORCID ID 0000-0001-8802-5840
marinakiruhina@ukr.net

Анотація. На сьогодні недостатньо висвітленими залишаються питання щодо особливостей викладання дисципліни «Фінансове право» в магістратурі з погляду поєднання фінансово-правових знань із практико-орієнтовним підходом. Магістерська програма має поєднувати академічну складову та практико-орієнтовану складову багатьох спецкурсів. З'ясовано, що магістратура повинна бути органічно вписана в безперервний освітній процес і брати участь в реалізації місії євроінтеграції української освіти.

Вивчення фінансового права має вестися паралельно з дослідницькою діяльністю, на яку в магістратурі повинно відводитися не менше половини навчального часу. Усвідомлюючи тонкощі фінансового права, студент одночасно знайомиться з технікою проведення наукового дослідження, набуває компетенції та навички дослідницької роботи, які потім зможе використовувати при реалізації індивідуальних і колективних науково-дослідних проектів, зокрема при підготовці магістерської роботи. Крім того, магістерська програма повинна максимально використовувати переваги наукової школи, на базі якої вона відкрита, і надавати магістрантові не лише цінні знання та компетенції, якими він зможе скористатися у своїй професійній діяльності практикуючого юриста, а й навички проведення самостійного дослідження.

Ключові слова: фінансове право; магістратура; бакалавріат; юридична освіта; фінансова діяльність; фінансово-правові знання.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Питання, пов'язані з викладанням фінансового права в магістратурі, виникають і множаться як у зв'язку з об'єктивними труднощами переходу української юридичної освіти на сучасну систему освіти, так і внаслідок проблем, із якими стикається саме фінансове право, що пов'язано із спробами переглянути його предмет і місце в системі юридичної науки.

В умовах диференціації статусу вищих навчальних закладів під питанням опиняється сама схема, відповідно до якої магістратура відкривається скрізь, де

© ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

існує бакалавріат. Проведене нині ранжування вищих навчальних закладів, передусім за критерієм залучення до науково-дослідного процесу, може призвести до того, що право відкривати магістерські програми збережеться лише за тими університетами, які змогли підтвердити свій високий дослідницький потенціал.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні інститути фінансового права, категорії та поняття на базі сучасного фінансового законодавства України розкриті в дослідженнях А. Зюнькіна [1]. У роботах М. Легкової наведено методичні вказівки дисципліни «Фінансове право», плани семінарських занять, термінологічні словники основоположних понять, навчальні завдання та завдання для перевірки знань [2].

М. Перепелиця розглядає поняття «суб'єкт фінансового права» через дослідження його ознак: індивідуалізації, правового інтересу і правосуб'єктності. Увага приділяється аналізу питання щодо захисту суб'єктивних фінансових прав юридично «слабкішої» сторони, яка протистоїть державі, що представлена досить широкою системою державних органів. І як зворотний зв'язок – дослідження проблеми відповідальності держави в особі державних органів за порушення суб'єктивних фінансових прав інших учасників фінансових правовідносин [3].

Основні положення та інститути фінансового права як галузі публічного права висвітлюються в дослідженнях А. Чубенка, Д. Павлова [4]. Також розкриваються зміст фінансів і фінансової діяльності, особливості фінансово-правових норм і фінансових правовідносин. Досліджено інститут фінансового контролю, питання правового регулювання державних і місцевих централізованих фондів коштів, правове регулювання публічних доходів і видатків, правові основи банківської системи, грошового обігу, валютного регулювання та контролю. Але недостатньо висвітленими залишаються питання щодо особливостей викладання дисципліни «Фінансове право» в магістратурі, тобто поєднання фінансово-правових знань із практико-орієнтовним підходом при вивченні відносин, що виникають у сфері публічних фінансів.

Формулювання цілей статті. Створення передумов для здобуття магістрантами глибоких знань норм права, які регулюють фінансові відносини, а також засвоєння та розуміння особливостей змісту правовідносин у сфері фінансової діяльності держави, розвиток навичок до розв'язання складних фінансово-правових проблем.

Результати дослідження. Відомо, що студенти знайомляться з фінансовим правом ще на бакалавріаті. На другому рівні вищої освіти вивчення фінансового права може бути продовжено у двох основних форматах: через вступ на магістерську програму фінансово-правової спеціалізації, а також через включення до навчальних планів інших магістерських програм, окремих спецкурсів фінансово-правового блоку. В останньому випадку спецкурси з фінансового права можуть включатися до навчальних планів не лише юридичних

магістратур: бюджетне право, наприклад, може бути включено до навчальних планів магістерських програм за напрямом «Державне і муніципальне управління», спецкурси з податкових процедур і податкових правопорушень можуть бути затребувані на економічних факультетах за спеціалізацією «Оподаткування».

Перспективи відкриття магістерської програми з фінансового права очевидні. Вони визначаються не лише інтересом студентів до дисциплін фінансово-правового блоку, але і самим форматом викладання фінансового права. Викладання фінансового права в бакалавріаті націлене на знайомство студентів з однією з дисциплін загального циклу (поряд із конституційним (державним) та адміністративним правом), яка дасть їм загальне уявлення про фінансову основу державної влади, систему державних доходів, які передусім трансформуються в державні витрати, що забезпечують життєдіяльність держави та виконання нею своїх функцій [5].

Професійне вивчення фінансового права потребує вивчення досить значного за обсягом масиву нормативних правових актів: двох кодексів, десятків інших законів, великого числа підзаконних актів. Крім того, останнім часом активізується роль джерел міжнародно-правового характеру при регулюванні фінансових відносин. Очевидно, що студент, який робить свій професійний вибір на користь фінансового права, приречений на продовження освіти в магістратурі, вибираючи спеціалізовану магістерську програму.

Чи є майбутнє у фінансового права? Цим провокаційним питанням нам хотілося б звернути увагу на те, що почастішали спроби останнім часом модернізувати фінансове право, надати йому інноваційний характер тощо. Формуючи ультрамодні концепції, деякі автори пропонують свої рецепти, як учинити з однією з базових дисциплін, яка впродовж більше двох століть викладається в усіх європейських університетах, зокрема і в Україні. У пошуках нових форм пропонуються різні варіанти. Одним з останніх стала пропозиція перейти від «Фінансового права» до «Економічного права».

За псевдооригінальністю таких ідей найчастіше ховається нездатність їхніх авторів правильно оцінити природу нових явищ у сфері публічних фінансів, пов’язаних з ускладненням взаємозв’язків між публічними та приватними фінансами, взаємопроникненням фінансової та кредитної систем. Активізувалася в останні роки практика державного втручання в економіку, державного адміністрування фінансових ринків, що знаходить своє відображення в наукових дослідженнях західних дослідників (які проводяться, як правило, у руслі адміністративного економічного права), у деяких дослідників викликає бажання переглянути межі фінансового права, переоцінити його поняття, функції та місце в правовій системі.

Особливою перевагою магістратури, на наш погляд, є можливість створення на базі сформованих наукових шкіл авторських програм. Наявність не однієї стандартної магістерської програми з фінансового права, а відразу декількох різних програм дозволяє максимально врахувати переваги та

© ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

особливості кожної наукової школи, створює атмосферу змагання, дозволяє максимально врахувати інтереси потенційних роботодавців. Студентам це дає можливість вибору тієї з магістерських програм, яка найбільше відповідає його уявленню про майбутню професійну діяльність.

Очевидно, що зміст магістерської програми безпосередньо залежить від її авторської концепції. Магістерська програма відрізняється насамперед комплексним, міждисциплінарним характером дослідження актуальних проблем сучасного фінансового права. В її основу має бути покладено такий підхід, який дозволить показати фінансове право як складову частину публічного права, що знаходиться в постійній взаємодії з іншими елементами системи права. Тому практично в усіх навчальних курсах вивчаються теоретичні та науково-практичні проблеми, що виникають на стику фінансового і суміжних галузей як публічного, так і приватного права. Процеси конвергенції фінансового права та «прикордонних» галузей права чітко проявляються, наприклад, на стику податкового та митного права (проблематика правового регулювання митних платежів) [6].

Крім того, зміст магістерської програми має характеризуватися поєднанням академічної складової та практико-орієнтованим характером багатьох спецкурсів. Забезпечуючи конкурентоспроможність магістерських програм, їхні розробники, звичайно, не забудуть про спецкурси, які користуються в студентів особливим «кон'юнктурним» попитом (фінансовий контроль, податкове планування, податкові спори, валютний контроль, митні платежі тощо). Однак слід ураховувати, що магістратура повинна бути органічно вписана в безперервний освітній процес і брати участь у реалізації місії євроінтеграції української освіти. У будь-який магістерській програмі в обов'язковому порядку має бути присутня так звана академічна компонента.

Академічна складова магістерської програми повинна бути націлена насамперед на освоєння студентами історичного і порівняльного (компаративного) методів вивчення фінансово-правових явищ і представлена відповідно курсами: «Історія фінансового права» і «Фінансове право зарубіжних країн».

Одними з найскладніших питань є «пошук заходів», установлення оптимальної пропорції між академічною та практико-орієнтовною компонентами магістерської програми. Здається, що можливість зробити цей вибір у магістратурі слід надати самим студентам.

У цьому сенсі перспективними, на наш погляд, є магістерські програми змішаного типу, що об'єднують навчальні курси як академічної, так і прикладної спрямованості. Такі програми дозволяють студентам вибрати дисципліни спеціалізації залежно від їхніх дослідницьких інтересів і (або) потреб майбутньої професійної діяльності і тим самим визначити характер свого індивідуального навчального плану як переважно академічного, або прикладного.

Ще один принцип побудови магістерської програми полягає в тому, що вивчення фінансового права має вестися паралельно з дослідницькою діяльністю, на яку в магістратурі повинно відводитися не менше половини навчального часу. Осягаючи тонкощі фінансового права, студент одночасно знайомиться з технікою проведення наукового дослідження, набуває компетенції та навички дослідницької роботи, які потім зможе використовувати при реалізації індивідуальних і колективних науково-дослідних проектів, зокрема при підготовці магістерської роботи. Крім того, дослідницька складова магістерської програми створює необхідні передумови для продовження освіти в аспірантурі і тим самим сприяє безперервності освітнього процесу.

Дослідницька компонента важлива не лише для академічних, а й для практико-орієнтованих магістерських програм. Цінність готових знань, що передаються від професора до студента, сьогодні вже не така велика, як раніше, особливо у фінансовому праві, для якого характерна нестабільність і стрімка оновлюваність нормативно-правової бази, особливе значення судової та адміністративної практики при регулюванні фінансових відносин [7].

Ось чому жоден із наявних підручників із фінансового права не в змозі точно і в повній мірі відобразити стан нормативно-правової бази, що належать до сфери публічних фінансів. Навчальна література просто не встигає за фінансовим законодавством, яке швидко змінюється. Тому випускникові відразу ж після закінчення магістратури доведеться самому займатися акумулюванням нових знань, постійно проводити самостійні міні-дослідження, аналізуючи зміни в чинному законодавстві, нову судово-арбітражну практику, роз’яснення фінансових, податкових і митних органів тощо.

Основною формою організації дослідницької роботи в магістратурі є науково-дослідний семінар, покликаний вирішити одночасно три задачі:

1) орієнтаційну – допомогти студентам виявити найбільш актуальні та перспективні напрямки наукових досліджень із фінансового права, визначитися з вибором теми курсової роботи і магістерської роботи, а також тематики дослідницької діяльності на довгострокову перспективу (кандидатська дисертація, самостійне монографічне дослідження тощо);

2) методологічну – познайомити студентів з основами академічної роботи, методикою організації та проведення досліджень в галузі фінансового права, вимогами до написання й оформлення наукових робіт різних форматів, основними прийомами формування емпіричної й інформаційної бази дослідження, сприяти прищеплювання в них навичок наукової дискусії та презентації дослідницьких результатів;

3) організаційну – стати майданчиком для обговорення наукових задумів, проектів і вже готових дослідницьких робіт студентів, первинної апробації результатів дослідницької діяльності, колективною творчою лабораторією для підготовки результатів дослідницької діяльності до публікації. Те, як основні принципи побудов магістерських програм відображаються в конкретних

© ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

навчальних планах, проілюструємо на прикладі магістерської програми «Фінансове, податкове та митне право».

Оригінальність і новизна підходу до вивчення актуальних проблем фінансово-правового регулювання відображені в самій назві програми. На наш погляд, необхідність відокремлення податкового права зумовлена, по-перше, розширенням предмета податкового права, у який включено тепер численні «стикові» теми (на межі з приватним правом – податкове планування, із процесуальними галузями права – податкові спори, із кримінальним правом – податкові злочини, з адміністративним правом – податкове адміністрування). По-друге, це пов'язано зі стрімким розростанням нормативної бази, адміністративної та судової практики по оподаткуванню, які зробили практично неможливим професійне вивчення податкового права в межах загального курсу фінансового права.

Сучасна практика податкового консультування та податкового супроводу бізнесу вимагає детальної спеціалізації податкових знань. Чи універсальний податковий консультант візьметься за роботу, наприклад, із податком на видобуток корисних копалин або митними платежами. У цьому випадку звертаються, як правило, до спеціалізованих консультантів.

Новизна викладання податкового права вперше знайшла своє відображення в магістерській програмі «Фінансове, податкове та митне право», полягає також в одночасному, паралельному вивченні податкового та митного права. Такий підхід є одним з оптимальних способів вивчення українського податкового права і податкової системи в частині непрямих податків.

Правовий режим непрямих податків (ПДВ і акцизів), які стягуються з товарів, що ввозяться, неможливо вивчити без ґрунтовних знань у галузі митної права і передусім таких його розділів, як митні платежі, митна вартість, митні процедури.

Взаємозв’язок податкового та митного регулювання в Україні очевидний: у формі митних платежів в обласний бюджет надходить понад третини всіх його доходів. Крім того, митна проблематика близька не лише до податкового права, а й до інших розділів фінансового права: бюджетного і валютного права (наприклад, у зв'язку із здійсненням митними органами повноважень агентів валютного контролю, адміністраторів митних доходів обласного бюджету тощо). Той факт, що підготовка податкових і митних консультантів передбачає вивчення великої кількості загальних навчальних курсів (приблизно 60% – 70% загального обсягу всіх навчальних дисциплін), робить об’єднання податкового і митного напрямків у межах магістратури з фінансового права однією з оптимальних форм організації професійної освіти.

Створення митного підрозділу магістерської програми в повній мірі відповідає тому значенню, яке зовнішня торгівля має для української економіки і яке характеризується стабільно високою часткою зовнішньоторговельних контрактів у загальному обсязі договірних відносин на українському ринку.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Отже, специфіка викладання фінансового права в магістратурі полягає в тому, що освоєння догматики фінансового права, історії фінансово правових знань і сучасних доктрин має поєднуватися з практико-орієнтовним підходом під час вивчення моделей правового регулювання бюджетних, податкових, емісійних, валютних та інших відносин, що виникають у сфері публічних фінансів. Такий підхід, що передбачає активне використання знань правової та економічної науки, проведення міждисциплінарних досліджень, аналіз сучасних тенденцій судової та адміністративної практики, дозволить не зводити вивчення в магістратурі фінансового права лише до студіювання основних приписів Бюджетного і Податкового кодексів України, найважливіших законодавчих та підзаконних актів в сфері публічних фінансів.

На магістратуру ми маємо право покласти завдання з підготовки висококласних фахівців із фінансового права, які вміли б не лише оперувати статтями та параграфами правових актів, а й, використовуючи сучасні наукові знання, могли б самостійно аналізувати різні ситуації, що складаються в процесі правового регулювання фінансових відносин, грамотно будувати відносини з фінансової, податкової та митної адміністрацією, планувати фінансові зобов'язання перед державою, оптимізувати податкове навантаження, здійснювати захист прав і законних інтересів платника податків.

Магістерська програма, фокусуючи увагу на найбільш складних проблемах застосування фінансового права, дозволяє максимально використовувати переваги наукової школи, на базі якої вона відкрита, дає магістрантові не лише цінні знання та компетенції, якими він зможе скористатися у своїй професійній діяльності практикуючого юриста, а й навички проведення самостійного дослідження, необхідні не лише тим, хто планує пов'язати своє майбутнє з академічної кар'єрою, а й усім без винятку практикуючим юристам, яким рано чи пізно доведеться самим досліджувати нові реалії фінансового права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Зюнькін, А.Г. (2003). *Фінансове право: Опорний конспект лекцій.* Київ, Україна: МАУП.

2. Легкова, М.Ф. (2012). *Фінансове право: навч.-метод. посібник для самостійного вивчення дисципліни.* Київ: КНЕУ.

3. Перепелиця, М.О. (2012). *Поняття та види суб'єктів фінансового права*. Харків, Україна: Право.

4. Чубенко, А.Г. і Павлов, Д.М. (Ред.). (2014). Фінансове право. Київ, Україна: КНТ.

5. Воронова, Л.К., Кучерявенко, М.П. і Пришва, Н.Ю. (2013). *Фінансове право України: навч. посібник.* Київ, Україна: Правова єдність, 2013.

6. Білик, О.І. (2012). *Фінансова грамотність*. Т. С. Смовженко (Ред.). Київ, Україна: УБС НБУ.

7. Мілявський, М.Ю., Милявська, Е.П. і Андрєєв, П.С. (2010). *Навчальний посібник до самостійної роботи з дисципліни «Фінансове право»: для студ. денної форми навчання*. Краматорськ, Україна: ДДМА.

© ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

ОСОБЕННОСТИ ПРЕПОДАВАНИЯ ФИНАНСОВОГО ПРАВА В МАГИСТРАТУРЕ ЮРИДИЧЕСКИХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ

Анфиса Шмелева
юрист
Кременчугский национальный университет имени Михаила Остроградского, м. Кременчук, Украина
ORCID ID 0000-0002-2903-6707
anfisashmelova@ukr.net
Марина Кирюхина
преподаватель
Кременчугский летный колледж Национального авиационного университета, м. Кременчук, Украина
ORCID ID 0000-0001-8802-5840
marinakiruhina@ukr.net

Аннотация. В настоящее время недостаточно изученными остаются вопросы преподавания дисциплины «Финансовое право» в магистратуре с точки зрения сочетания финансово-правовых знаний с практико-ориентированным подходом. Магистерская программа должна сочетать академическую составляющую и практико-ориентированную составляющую многих спецкурсов. Также следует учитывать, что магистратура должна быть органично вписана в непрерывный образовательный процесс и участвовать в реализации миссии евроинтеграци украинского образования.

Изучение финансового права должно вестись параллельно с исследовательской деятельностью, на которую в магистратуре должно отводиться не менее половины учебного времени. Кроме этого, магистерская программа должна максимально использовать преимущества научной школы, на базе которой она открыта, и предоставлять магистранту не только ценные знания и компетенции, которыми он сможет воспользоваться в своей профессиональной деятельности практикующего юриста, но и навыки проведения самостоятельного исследования.

Ключевые слова: финансовое право; магистратура; бакалавриат; юридическое образование; финансовая деятельность; финансово-правовые знания.

FEATURES OF TEACHING FINANCIAL LAW FOR LEGAL SPECIALTIES OF MASTER'S PROGRAMS

Anfisa Shmeleva
Lawyer
Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University,
Kremenchuk, Ukraine
ORCID ID 0000-0002-2903-6707
anfisashmelova@ukr.net
Maryna Kyriukhina
Lecturer
Kremenchuk Flight College of National Aviation University

Kremenchuk, Ukraine
ORCID ID 0000-0001-8802-5840
marinakiruhina@ukr.net

Abstract. The teaching of financial law in the master-degree program is associated with the following objective difficulties: the transition of Ukrainian legal education to the modern system of education and the question of the place of financial law in the legal sciences. In the works of modern researchers, the issues of the teaching of the discipline "Financial Law" in the master-degree program, that is, a combination of financial and legal knowledge with a practical-orientated approach in studying the relations arising in the field of public finances, remain insufficiently highlighted.

The purpose of this work is to create the preconditions for obtaining deep knowledge of the law norms that regulate financial relations, assimilation and understanding of the features of the content of legal relations in the field of financial activity of the state, development of skills to solve complex financial and legal problems. Teaching of financial law aims at creating a general idea of the financial basis of state power, a system of state revenues that are transformed into public expenditures that ensure the vital functions of the state and fulfill its functions.

The Master's program must combine the academic component and the practice-oriented component of many special courses. It should be borne in mind that the Master's degree must be organically incorporated into the continuing educational process and participate in the implementation of the mission of European integration of Ukrainian education. An important principle in developing a master's program is that the study of financial law should be conducted along with research activities, which should be at least a half of the time in the master-degree program. Examining the finer points of financial law, the student simultaneously acquaints with the technique of conducting scientific research, acquires competencies and research skills, which then can be used while implementing individual and collective research projects, including the preparation of a master's thesis. The Master's program should focus on the most complex problems of applying financial law, maximize the benefits of a scholarly school on which it is open, and provide the masters with not only valuable knowledge and competences that they can use in their professional practice as a practicing lawyer, but also the skills of conducting independent study.

Key words: financial law; master's degree; bachelor's degree; legal education; financial activity; financial and legal knowledge.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Ziunkin, A.H. (2003). *Financial law: lecture notes.* Kyiv, Ukraine: MAUP.

2. Lehkova, M.F. (2012). *Financial law: tutorial for independent studying of the discipline*. Kyiv, Ukraine: KNEU.

3. Perepelytsia, M.O. (2012). *Definitions and types of subjects of financial law.* Kharkiv, Ukraine: Pravo.

4. Chubenko, A.H & Pavlov, D.M. (Eds.). (2014). *Financial law*. Kyiv, Ukraine: KNT.

5. Voronova, L.K., Kucheriavenko, M.P. & Pryshva, N.Yu. (2013). *Financial law of Ukraine.* Kyiv, Ukraine: Pravova yednist.

6. Bilyk, O.I. (2012). *Financial literacy.* T. S. Smovzhenko (Ed.). Kyiv, Ukraine: UBS NBU.

7. Miliavskyi, M.Yu, Miliavska, Ye.P. & Andrieiev, P.S. (2010). *Tutorial for independent work in discipline "Financial law"*. Kramatorsk, Ukraine: DDMA.

Матеріали надійшли до редакції 15.06.2018

© ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»